

Književne novosti

Spomini. Spisal dr. Jos. Vošnjak. Izdala Slovenska Matica. Prvi in drugi del 1840—1867. V Ljubljani 1905. Tiskal Dragotin Hribar. Prvi zvezek.

„Spomini“ — na ta naslov misliš večkrat, če čitaš knjigo. Tuptam te moti čudna sestava ogromnega gradiva, ki je zbrano in spojeno priprosto, brez vsake umetnosti; nevoljno prenehaš s čitanjem, toda kmalu hitiš naprej, želeč si zopet in zopet novih izprememb, katerih ne manjka, iznova se spominjaš, da čitaš „Spomine“. Tako se ti godi, dokler ne prečitaš zadnje strani, zadnje vrste in ne odložiš velezanimive knjige. Že ta notranji pojav v čitatelju izpričuje najbolj, da je dobro zadel pisatelj obliko obširne vsebine, katera označuje najbolj njegovo življenje. Če čitaš kak odstavek izmed mnogih odstavkov iz sredine, zdelo se ti bode na prvi mah, da prebiraš neko zmes, prazno besedičenje; toda če pazljivo zasleduješ dogodke od začetka do konca, se prepričaš, da je pisatelj premišljeno spojil v lepe skupine misel za mislijo. Kakor so se mu vzbujali spomini o raznih dogodkih njegovega življenja in raznih osebah, s katerimi je občeval, jih vpleta v svoj spis in loči zlasti dobo 1861—1867 po letih. To razvrstitev opravičuje povsem naslov knjige „Spomini“, dasi se ne da tajiti, da opisuje pisatelj obširneje to, kar mu je bližje; tako n. pr. govori mnogo o usnjarstvu; zakaj ravno o tem? — ker je bil oče usnjar (str. 29.). Naslov „Spomini“ ga tudi nekoliko brani in zagovarja pred grajo, češ, da omenja le kratko nekatere dogodke in važne osebe, kakor se nam to dozdeva o Bleiweisu i. dr. To napako pisatelj sam čuti, če pravi (str. 184.): „Jaz, žal, tega (— da bi si bil zapisoval dogodke —) nisem storil in to mi zelo obtežuje spisovanje spominov; marsikatera zanimiva epizoda mi je iz spomina izginila“.

Dr. J. Vošnjak nam je podal s to knjigo novo obliko pripovedovalne proze; želimo samo, da bi se naše slovstvo pomnožilo s spisi te vrste. Opozarjati moramo na bogato vsebino; toliko raznovrstnih črtic nam more podati le pisatelj, ki je posegal v svojem življenju povsod v javno delovanje, ki je zavzemal lepo mesto med prvoboritelji slovenskimi v dobi preporoda slovenskega naroda. Z veseljem smo čitali stran za stranjo, zakaj zanimali so zlasti nas, ki zbiramo gradivo za zgodovinski spis o probuji štajerskega ljudstva, razni dogodki iz pisateljevega življenja in nam rešili marsikatero zagonetko. Poleg tega opozarja pisatelj na mnoge zgodovinske reči in objavlja pisma, katera bodo pojasnjevali obširneje še drugi. Knjiga ima zgodovinsko vrednost; poučuje nas o razvoju slov. jezika, zlasti pa o probuji in zavedanju štajerskega ljudstva; marsikaj zvemo o gospodarstvu, še več zanimivega nam nudi politična stran.

Če naglašamo zgodovinsko vrednost, ne smemo prezreti subjektivnosti, ki zavzema, kakor je čisto naravno, celo v strogo znanstvenih zgodovinskih razpravah odlično mesto; človek je pač slab, to vemo vsi; ne more se vsekdar otresti popolnoma svojega lastnega bistva in prav lahko zabrede, da opazuje vse dogodke in svojo okolico preveč z lastnimi očmi in jih označuje bolj po svojem okusu in svoji razsodbi. Potemtakem je težavno soditi „Spomine“, ki naj imajo tudi zgodovinsko vrednost, zlasti ko se suče vse okrog pisatelja; dr. J. Vošnjakove dogodljaje spremljajo drugi važni dogodki, ki so nekako spojeni z njegovimi; dr. J. Vošnjak se nam

dozdeva, da stoji sredi velikega prostora, njega vidimo vsekdar, a mimo njega nastopa četa rodoljubov in oseb, ki pridejo in izginejo izpred oči, pisatelj sam je nepremičnica sredi trabantov. To dejstvo samo na sebi bi utegnilo še bolj podpreti naše domnevanje zaradi objektivne sodbe.

To stran uvažujoč, si upamo trditi, da ni tako lahko pisati „Spominov“ v pravem zmyslu. Pisatelj tem laže zagazi, če je vpleten vseskozi v dejanje. Pri tej priliki se spominjamo „Ormoških spominov“, katere je spisal ravno tako zaslužni nestor štajerskih rodoljubov, dr. Gršak. Če primerjamo ti deli, moramo priznati, da je med njima velika razlika; „Ormoški spomini“, ki nam podajajo lepe črtice in nas razveseljujejo, presenetijo pa nas tem bolj v začetku, ki daje vsej knjigi pečat tendencioznega dela; druga polovica so životopisi nekaterih rodoljubov, ne pa spomini.

Radi priznavamo dr. J. Vošnjaku, da se je otrešel kolikor le mogoče osebnega čustva in podal slike objektivno. Zgodovinar narodne probuje bo moral še izluščiti iz tega gradiva jedro in postaviti dr. J. Vošnjaka, ki je v „Spominih“, kakor je naravno, v ospredju vseh rodoljubov, v njih vrsto in spojiti Vošnjakove dogodke z dogodki njegovih sodobnikov enakomerno.

Opozoriti še hočemo samo na nekatere vrline te knjige. Nam ugaja pisava, ker je neprisiljena. Kdo še ni občeval v zadnji dobi z dr. Vošnjakom?! Spoštujemo ga vsi, ki ga vidimo in občujemo z njim. Mož vpliva na mladi zarod z neko posebno močjo; saj je še pred kratkim vzbudil s svojo mirno govorico v veseli družbi „Narodnega doma“ v Mariboru, ko smo se posvetovali o monografiji zelenega Pohorja, pri nekaterih gospodih, ki nimajo žal nobenega zmisla za ideale, občudovanje, češ da je res še rodoljubnih Slovencev med nami. Ravno tako kakor v občevanju nas zanima pisatelj v tem delu. Gledamo neprenehoma v obraz, v žareče se oči svojemu Nestorju, ki živahno pripoveduje o stvareh, ki nas zanimajo, nas oživljajo. Lepo se podaje starčku proroško izvajanje (str. 6.), da vedno izginjajo stari obrabljeni rodovi in da bodo nastopali novi. V tem zgodovinskem faktu išče starček tolažbe v bridkih časih slovenskega naroda. To so zlate besede njegove, ki morajo izpodbujati mladino; mož, ki je toliko delal za svoj narod, ne obupa, temveč stavi svoje upe na mladi krepki zarod. Radi tega mu ne morejo nikdar zameriti dijaki, da ravno on samega sebe stavi za zgled pravega šolanja (str. 49.); posnemati morajo njegovo nesebično delovanje tudi drugi rodoljubi in narodni voditelji. Zlasti v naši politični borbi naj nam svetijo njegove osrečevalne besede, s katerimi tako lepo opisuje složno delovanje do leta 1870. (str. 124.): „Rad se spominjam tiste lepe dobe šestdesetih let, ko nas je iz začetka sicer bilo še maloštevilno krdelce narodnih bojevnikov, a vsi smo bili složni in tesno združeni, delujoči brez ozira na lastno korist, vsi drug drugega podpirajoči, vsak pripravljen svoje mesto odstopiti drugemu bolj sposobnemu. Tu ni bilo nobene zavisti, nobenega skritega rovanja, vezala nas je vse iskrena medsebojna ljubezen i. t. d.“ Pretrese te, če še čutiš zares v sebi čiste ljubezni do svojega naroda, ko čitaš stavek: „Zato Boga ne morem dovolj zahvaliti, da me je ravno v tej mladostni dobi, ko je srce odprto vsem novim vtiskom, pridružil toliko navdušenim sobojevnikom za teptani naš narod“.

V „Spominih“ spoznamo šele dobro dr. Vošnjaka človeka in pisatelja. Kako lepo sodi o svojih sobojevnikih! Nobene zavisti, nobenega očitjanja! Tako sodi le velik značaj.

Pisatelj postaja tudi živahen zlasti ob spominih na mladostna leta. Dragi bralec, poglej ga no starčka, ki ti kliče na uho: „Pokleknil sem (pred Pavlino)

a ona se je branila ... Potegnem jo k sebi in poljubim jo prav pošteno na njene mehke rdeče ustnice. Vrelo je v meni in najrajši bi jo bil v objetju pridržal za vse žive dni... Onega, dejal bi, električnega toka ... nisem nikdar več čutil." Toda kako sentimentalno govori o tej ljubezni (str. 173.), ko je prenehala, zares — sentimentalni roman. Iz „Spominov“ tudi zvemo, da je dr. Vošnjak vdan spiritizmu, o katerem kaj prepričevalno govori, vnet je pa tudi za grščino na srednjih šolah tako, da bi jo odpravil kar čez noč.

Še nekaj podrobnosti! Na str. 2. bi pisali vojašnice nam. vojaščnice, — nisem zamudil obiskati priljubljene verande nam. preljubljeno verando. Posebno je treba določiti višino nekaterih vrhov: na str. 4. ima pohorski Črni vrh 1535 *m*, Velika kapa 1542 *m*, na str. 52. pa Črni vrh 1548, na str. 107. Velika kapa 1542 z dostavkom „vsi drugi vrhovi so nižji“. Po najnovejših določbah geografskega zavoda dunajskega meri Črni vrh 1543 *m*, je torej najvišji vrh Pohorja, Velika kopa (ne kapa) pa 1542. Tudi ne poznamo Šaleščani hriba „Sv. Križ“, pač pa božjo pot k Sv. Križu na Ostrem vrhu ali tudi Oslovskem vrhu (primerjaj narodno pripovedko!), ki pa ni visok 1244 *m*, temveč 1044. Pot do Sv. Križa ne pelje mimo Vrelih vod, temveč mimo Belih vod; prvič slišim kot domačin to ime. Vrele vode nimajo pravega pomena, ker ni tukaj nikakih toplih vrelcev kakor na Lomu, pač pa tečejo studenci in potočki po belih skalah in pečinah, tako da zagledamo že od daleč lepo bele pase. Ravno tako ne moremo odabravati izraza „Topolščice“; zakaj hodili smo se kopat od nekdanj v Topolšco (Topovšco) ali Topolšce = Topolšice.¹⁾ Te toplice je kupilo prvotno od kmeta Topolškega šoštanjsko nemško kreditno društvo in to jih je prodalo dunajskemu zdravniku, o katerem govori dr. Vošnjak. Na str. 42. pišimo Brut, Kasij namesto Brutus, Cassius. Naj mi tudi ne zameri dr. Vošnjak, da se spotikam ob izrazu „Mihaelom (str. 48. in drugod); zakaj ne pusti pisatelj brata Mihe slovenskemu ljudstvu, ki pozna zlasti na Spodnjem Štajerskem le Miho Vošnjaka; radovedni smo zares, če ga pisatelj res kliče le Mihaela; nam je znan povsod le Miha Vošnjak kakor tudi le dr. Jože Vošnjak. Le ostanimo pri teh imenih, ki tako lepo donita, ker sta se že udomačili. Brez potrebe se še piše Žolčpah (str. 52.) in Žolčpaške planine (str. 171.); res je, da še slišimo to ime sedaj, vendar že kaj radi gredo domačini sami v Solčavo ali v Solčavske planine. — Docela neopravičen izraz je pa Pevniški Graben (str. 61.); v spodnji Šaleški dolini, t. j. okoli Šoštanja pravijo ljudje, da gredo v Penk, ali da so bili v Penku, iz zgornje Šešeške doline pa vozarijo plohe v Piunik in nalagajo deske v Piunku (o zanimivi besedi drugje!) — Med starejše rodoljube štajerske bi pač moral prištevati pisatelj dr. Preloga (str. 81.), kar je že vsled tega opravičeno, da je deloval skupno s Trstenjakom, kaplanom v Ljutomeru l. 1846. Dr. J. Vošnjak pozna pač Preloga le iz poznejše dobe v Mariboru, ne pa v Ljutomeru. V svojih zapiskih smo našli, da je dež. posl. Herman neki dobro poplačal prof. Žitka, govori se celo o več tisočakah, ker je agitiral za njegovo izvolitev v deželni zbor. Temu ustnemu sporočilu nismo hoteli verjeti; dr. J. Vošnjak navaja na str. 162. tesno zvezo med Hermanom in prof. Žitkom, katerega je imenoval v oporoki za svojega dediča. Zadeva še ni docela jasna; a najbrže je nastala govorica šele po Hermanovi smrti vsled tega, ker mu je sporočil svoje premoženje. — Umestno se nam tudi zdi, da popolnimo Vošnjakovo poročilo o Cirilovi slavnosti l. 1863. in navedemo slavnostnega

¹⁾ Edino prava književna oblika je pač samo Topolščica. Tako pišemo pravilno tudi Konjščica, Planinščica, Begunjščica itd. Te besede so s sufiksom *ica* substantivirani pridevniki na *ski*.

govornika prof. Majcigerja, ki je govoril pred toliko množico. Najbrže se mu niso tako hlače tresle ko dr. J. Vošnjaku, ki je takrat prvič nastopil javno; pisatelj se gotovo še spominja tega govora (hranimo ga v rokopisu), zato bi ga moral navesti tudi v „Spominih.“ — Čolnikov dom (224 str.) je bil v Drvanjih pri Sv. Benediktu, kakor je Čolnik sam vedno podpisoval svoje članke, katerih je pa več pošiljal v Novice kakor v Gospodarja; zadnji list je podpiral v tej dobi z gospodarskimi članki posebno njegov prijatelj kaplan Jančar.

To so naše opazke o tej zanimivi knjigi, katero smo čitali z veliko pazljivostjo in z velikim veseljem. Želimo le, da bi jo čitali zlasti vsi štajerski Slovenci, da si ž njo pridobijo še več poguma v hudem boju za narodne svetinje, spoznavši, da so se njih predniki morali še bolj truditi in probujati ljudstvo skoro z obupnostjo. Pisatelju pa želimo krepkega zdravja, da nam poda kmalu še drugi zvezek svojih „Spominov“.

Dr. Karel Verstovšek.

Minka Govékarjeva: Ruska moderna. Gorkij, Andrejev, Skitalec, Bunin, Čirikov. Novele in črtice. V Ljubljani. 1905. Pl. Kleinmayr & Bamberg.

Bili so v naših krajih še prav pred kratkim časi, ko je mislil človek, ki je pisal kolikortoliko gladko slovenščino, da je prevajalni posel zanj poniževalen. In zato so pri nas doslej prelagali oni, ki so se učili jezika, našega in tujega, in pa oni, ki se niso utegnili do dobrega naučiti niti tega niti onega. Tako je prišlo, da imamo sedaj samo dijaške in Podravskega prevode.

Minka Govékarjeva dela častno izjemo. Ona piše že več let gladko slovenščino in vendar se ne sramuje posvečevati svojega peresa takim knjigam, kakor je „Slovenska kuharica“ in pričujoča knjiga prevodov iz ruščine.

Gospa Govékarjeva je sprejela v svojo knjigo samo družino Gorkega. Temu krogu je sedanji čas v širokih masah na Ruskem kakor na zapadu res nenavadno naklonjen. Zasloveli so čez noč. Zato je čisto prav, da jih dobi tudi naše slovstvo. Iz njih naj bi se naši mladi pisatelji učili neposredne in nebrzdane sile izraza, kadar gre dati duška pekoči misli in trpkosti in bridkosti življenja. Naša literatura, ki je v svojem jeziku tako šolsko plaha, boječa in stidljivo okorna, naj bi pogledala sem, kako govori velika literatura na vsa usta, brez filistrskih ublaževanj, kadar gre za to, da pride do besede s kruto roko poteptano — življenje samo in golo. In socialni advokatje so ti ljudje v prvi vrsti. To so vam delavci nekega novega življenja in njih dela bolj socialni fakti nego umetniški proizvodi. Današnja Rusija in deloma tudi mi na zapadu pa skoro pozabljamo v teh težkih ruskih dneh, da kovačnica ni ateljé in delavnica ne tempelj . . .

Gorkij in tovariši so že dosedaj izvršili velika dela v ruskem gibanju; razširjeni so v tisočernih izdajah po Rusiji, a v hramu ruske umetnosti je njih kotiček dokaj majhen. Pravijo sicer: *Inter arma silent Musae*. In Rusijo stresajo neprestani boji. Seveda to ni umetnosti na korist. A vendar bi bilo slabo za veliko rusko umetniško dušo, ako bi ne imela tudi v sedanjem času drugih in večjih umetnikov, nego so Gorkij in drugovi. Hvala Bogu, da jih ima, krasne pesniške duše, čuteče povsem moderno . . . Škoda, da jih gospa Govékarjeva v svojem sicer vestno in skrbno sestavljenem uvodu z nobeno besedo ne omenja; tako je videti, kakor da bi bili Gorkij in tov. sedaj na Ruskem edini potomci Gogolja, Turgenjeva, Dostojevskega etc. Gospa Govékarjeva jih celo nekako v eni sapi imenuje, z velikimi ruskimi realisti. V resnici pa so potomci Gljeba Uspenskega, Levitova, Slepčova in Pomjalovskega. S temi bi jih bilo treba primerjati, — Gorkij se je zadnjič sam skliceval na nje —, ne pa z Dostojevskim in Tolstim . . . Zato je „Ruska moderna“ povsem nepravilen